

РЭГІЯНАЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА СЕМАНТЫКІ СЛОВА

В.У. Кліменка

У сувязі з паступовай нівеліроўкай і знікненнем адметных рысаў слоўнікавага складу гаворак адной з асноўных задач, якія стаяць перад лінгвістыкай у наш час, з'яўляецца захаванне і даследаванне скарбаў народнай лексікі. Мэта нашай работы -- даць семантычную характарыстыку субстантываў, распаўсюджаных на тэрыторыі Гомельскай вобласці, якія тоесныя ці амаль тоесныя па сваёй фанетычнай структуры агульнавядомым назвам.

Часам сэнсавыя разыходжанні паміж адпаведнымі мясцовымі і літаратурнымі адзінкамі характарызуюцца нязначнай дыферэнцыраванасцю, што дазваляе аб'яднаць іх у структуры аднаго полісеманта і надаць статус лексіка-семантычных варыянтаў. Самай прадуктыўнай крыніцай "напаўнення" значэння агульнаўжывальных слоў новым зместам у народна-размоўнай мове з'яўляецца метафара. Яе своеасаблівы каларыт, самабытнасць садзейнічае экспансіі ў агульнанародную мову лексіка-семантычных мадыфікацый, месцам утварэння якіх быў дыялект.

У шматлікіх выпадках субстантыўныя адзінкі нарматыўнага і дыялектнага слоўнікавага складу аб'ядноўваюцца ў адну семантычную мікрасістэму на аснове гіпанімічных, рода-відавых адносін. Пры гэтым у якасці родавага полідэнататыўнага наймення выступае літаратурнае слова, якое, рэалізуючыся ў гаворцы, матэрыялізуе сваю семантыку і распадаецца на асобныя відавыя кампаненты значэння.

Прадуктыўнасць гіпанімічных пераасэнсаванняў у рэгіянальнай мове часцей за ўсё дэтэрмінавана недахопам моўных сродкаў для абазначэння пэўных мясцовых рэалій.

Метанімічная формула пераносу выкарыстоўваецца для эканоміі сродкаў вербальнага выражэння думкі ў працэсе зносін носьбітаў дыялектнай мовы. Вусная, размоўная форма бытавання лакальных назваў абумоўлівае большую, чым у нарматыўнай мове, рэгулярнасць праяўлення метаніміі пры камунікацыі.

Сувязь, генетычную пераемнасць паміж некаторымі рэгіянальнымі і агульнаўжывальнымі лексемамі можна ўзнавіць толькі пры дапамозе этымалагічнага аналізу. Гэта з'яўляецца прымстай семантычнай дывергенцыі. У выніку прыярытэтнага выкарыстання ў гаворках матываваных слоў тут часта захоўваецца першапачатковае значэнне літаратурных найменняў, якія страцілі сваю ўнутраную форму, што дазваляе ўстанавіць паходжанне апошніх.

Семантычная несумяшчальнасць пры тоесным гукавым выражэнні дыялектных і агульнавядомых моўных адзінак з'яўляецца адзнакай аманімічных адносін паміж імі. Аманімія можа быць абумоўлена паралельнай, незалежнай, пераважна адзяслоўнай дэрывацыйнай у

нарматыўнай і мясцовай мове ад асноў з рознанакіраваным значэннем, аманімічных або розных асноў. У апошнім выпадку структурная неаднаведнасць утваральных слоў у працэсе дэрывацыі ўніфікуецца.

Асобныя вытворныя дыялектызмы з'яўляюцца эквівалентнымі па фармальным прыметах спрадвечным невытворным беларускім словам.

Народныя прыметы і павер'і ўплываюць на ўзнікненне літаратурна-дыялектных амалексем.

Часам у выніку спецыфічных фанетычных і граматычных рысаў гаворак абласныя адзінкі складаюць тоесныя фанемна-марфемныя рады з нарматыўнымі.

Запазычанні з іншых славянскіх і неславянскіх моў садзейнічаюць утварэнню амакампанентаў у дыялекце і нацыянальнай мове.

Рэгіянальная характарыстыка семантыкі слова дазваляе вызначыць агульныя заканамернасці функцыянавання лексічных адзінак у гаворках.